

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

Л.В. ФІЛОНОВ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
щодо вивчення курсу
"ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ"**

Рекомендовано Методичною радою НУК

Миколаїв 2009

УДК.330.101.541

Філонов Л.В. Методичні вказівки щодо вивчення курсу "Державне регулювання економіки". – Миколаїв: НУК, 2009. – 40 с.

Кафедра економічної теорії

Методична розробка складається з робочого тематичного плану, планів семінарських занять, питань самостійного поглибленого вивчення, дискусійних та екзаменаційних питань, списку рекомендованої літератури, глосарія.

Призначена для практичних занять студентів за напрямками підготовки "Фінанси і кредит", "Облік та аудит", "Економіка підприємства", "Менеджмент".

Рецензент канд.екон.наук, доц. Ковальова І.Г.

Згідно з наказом ректора НУК № 08 від 09.01.2008 "навчально-методичні посібники, методичні вказівки друкуються в авторській редакції" і відповідальність за їх редагування несе автор.

ВСТУП

Цей курс розкриває основні механізми державного регулювання економіки. Курс адаптован до українських реалій. У курсі розкриваються теоретичні основи, аналізуються функції, мета та об'єкти державного регулювання економіки. Розглядаються методи та інструменти впливу держави на соціально-економічний розвиток країни, особливості регулювання окремих сфер господарської і соціальної діяльності, структурних перетворень, науково-технічних, інноваційно-інвестиційних та соціальних процесів, зовнішньоекономічної діяльності, регіонального розвитку тощо. До кожної теми подано контрольні запитання для самоперевірки знань студентів, тести і теми дискусій та обговорення.

Перед викладанням дисципліни "Державне регулювання економіки" студенти вивчають такі дисципліни як "Політекономія", "Мікроекономіка", "Макроекономіка".

1. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Розподіл навчального часу		
	Лекції	Семінарські заняття	СРС
1. Необхідність і суть макроекономічного регулювання економіки	2	2	3
2. Методологічні засади державного регулювання економіки	2	2	4

Тема	Розподіл навчального часу		
	Лекції	Семінарські заняття	СРС
3. Стратегія соціально-економічного розвитку країни	2	2	4
4. Державне програмування	-	2	4
5. Планування соціально-економічного розвитку країни	2	-	4
6. Фінансово-кредитне регулювання економіки	2	2	4
7. Державне регулювання підприємництва	2	2	2
8. Структурна та інвестиційна політика держави	2	-	4
9. Науково-технічна та інноваційна політика держави	-	2	4
10. Державне регулювання окремих сфер господарської діяльності	-	2	4
11. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності	2	-	4
12. Державне регулювання соціальних процесів	2	-	4
13. Державне регулювання розвитку регіонів	-	2	3
Всього:	18	18	48

Семінарські заняття

Проведення семінарських занять передбачає виконання студентами конкретних завдань у відповідності з "Методичними вказівками для семінарських занять та самостійних занять" з дисципліни "Державне регулювання економіки".

Тема 1. Державне регулювання як функція держави (2 год)

План

- 1.1. Предмет дисципліни "Державне регулювання економіки"
- 1.2. Альтернативні концепції державного регулювання економіки
- 1.3. Державне регулювання економіки: суть, функції, цілі та об'єкти
- 1.4. Специфіка системи державного регулювання перехідної економіки

Запитання для самоперевірки і повторення

1. Що таке державне регулювання економіки, макроекономічне регулювання?

2. Чим обумовлена необхідність ДРЕ?

3. Еволюція теорії і практики регулювання національної економіки. Чим вона викликана?

4. У чому полягає заслуга Дж.М. Кейнса?

5. Чим відрізняються основні типи макроекономічного регулювання?

6. Назвіть основні елементи змішаної системи макроекономічного регулювання.

Рекомендована література: [20, с. 11–32]; [34, с. 14–65]; [45, с. 8–33]; [60, с. 6–28].

Тема для дискусії:

Трансформаційні процеси і соціально-економічне становище в Україні

Тема 2. Методологічні засади державного регулювання економіки (2 год)

План

2.1. Сучасні підходи та принципи ДРЕ

2.2. Основні форми впливу держави на соціально-економічний розвиток країни

2.3. Методи ДРЕ

2.3.1. Правові методи

2.3.2. Адміністративні методи

2.3.3. Економічні методи ДРЕ

Запитання для самоперевірки і повторення

1. Назвіть сучасні підходи до ДРЕ

2. Назвіть основні принципи ДРЕ

3. Якою є межа державного втручання в економіку?

4. На яких принципах будується управління соціально-економічним розвитком країни?

5. У чому полягає логіка державного регулювання економіки?

6. Які основні форми ДРЕ? Дайте класифікацію методів ДРЕ

7. Що спільного і відмінного між держконтрактом і держзамовленням?

8. Коли використання адміністративних методів є ефективнішим, ніж економічних?

9. Що таке неформальні й специфічні методи ДРЕ?

10. Дайте найповніше визначення ДРЕ

11. Які органи державної влади здійснюють керівництво економікою України? Що входить до їхньої компетенції?

Рекомендована література:[20, с. 32–49]; [45, с. 34–52]; [60, с.29 – 65]; [16, гл 4, с.101 – 120].

Тема для дискусії: Ефективність впливу держави на соціально-економічний розвиток країни

Тема 3. Стратегія соціально-економічного розвитку країни (2 год)

План

3.1. Необхідність і суть стратегії соціально-економічного розвитку

3.2. Стратегія економічної і соціальної політики України

3.3. Соціально-економічне прогнозування

Запитання для самоперевірки і повторення

1. Обґрунтуйте необхідність формування стратегії соціально-економічного розвитку

2. Суть стратегії соціально-економічного розвитку

3. Вибір та ранжування цілей соціально-економічного розвитку

4. Визначення пріоритетів розвитку економіки

5. Формування стратегії соціально-економічного розвитку

Тема для дискусії: Стан і проблеми реалізації стратегії соціально-економічного розвитку України

Рекомендована література: [34, с. 66–69]; [45, с. 34–52]; [60, с. 65–88].

Тема 4. Державне програмування (2 год)

План

4.1. Суть державного програмування

- 4.2. Організація розробки цільових комплексних програм
- 4.3. Оцінка ефективності програм

Запитання для самоперевірки і повторення:

1. Необхідність державного програмування
2. Суть державного програмування
3. Види та характеристика державних програм
4. Характеристика комплексних цільових програм
5. Структура комплексних цільових програм
6. Організація і розробки цільових програм
7. Оцінка ефективності програм

Рекомендована література:[62, с. 97–106]; [45, с. 68–101].

Теми для дискусії:

1. Світовий досвід державного програмування економіки
2. Вітчизняний досвід розробки та реалізації державних програм

Тема 5. Планування соціально-економічного розвитку країни

(на самостійне опрацювання)

План

- 5.1. Наукові основи макроекономічного планування
- 5.2. Методи планування
- 5.3. Основи методології індикативного планування
- 5.4. Планування в країнах з розвинутою ринковою економікою

Запитання для самоперевірки і повторення:

1. У чому полягає суть макроекономічного планування?
2. Які теорії лежать в основі макроекономічного планування?
3. Що є об'єктом та сферою макропланування? Чому саме вони?
4. Яка стратегічна мета та цілі макроекономічного планування?

Рекомендована література: [20, с. 64–74]; [43, с. 91–153]; [2, с. 3–15]; [1, с. 3–102].

Теми для дискусії:

1. Історія вітчизняного макроекономічного планування
2. Взаємозв'язок та сфери застосування соціально-економічного прогнозування, програмування та планування

Тема 6. Фінансово-бюджетне та грошово-кредитне регулювання економіки (2 год)

План

6.1. Роль державного бюджету в реалізації економічної політики Української держави

6.2. Основні напрямки та інструменти кредитно-грошового регулювання економіки

6.3. Податкове регулювання економіки

6.4. Грошово-кредитне і валютне регулювання економіки

6.5. Фінансування дефіциту державного бюджету

Запитання для самоперевірки і повторення:

1. Що передбачає фінансово-бюджетне регулювання?

2. Які складові фінансової системи країни?

3. Що таке державний і консолідований державні бюджети?

4. За якими показниками можна оцінювати стан бюджету країни?

5. Що являє собою фіскальна політика? Які її основні види?

Рекомендована література: [2, с. 3–15]; [1, с. 3–102]; [20, с. 75–92]; [34, с. 86–89].

Тема для дискусії:

Фінансова політика в Україні та її особливості

Тема 7. Державне регулювання підприємництва (2 год)

План

7.1. Підприємництво як об'єкт державного регулювання

7.2. Інституційні перетворення як передумова становлення та розвитку підприємництва в Україні

7.3. Державне підприємництво та управління державними підприємствами

Запитання для самоперевірки і повторення:

1. Яку роль виконує вітчизняний бізнес у суспільстві?

2. У чому полягає суть державного регулювання підприємницької діяльності?

3. Специфіка процесу державного регулювання підприємницької діяльності в умовах ринкової трансформації економіки

4. Що таке мікроекономічна політика держави (вузький і широкий (аспекти)? На яких засадах вона ґрунтується?

5. Які основні напрямки впливу держави на діяльність суб'єктів національної економіки?

Рекомендована література: [20, с. 93–107]; [34, с. 160–168].

Тема для дискусії: Підприємництво в Україні: реалії та перспективи

Тема 8. Науково-технічна та інноваційна політика держави (на самостійне опрацювання)

8.1. Державна науково-технічна та інноваційна політика

8.2. Форми регулювання науково-технічної діяльності

8.3. Державне регулювання інноваційних процесів

Запитання для самоперевірки і повторення:

1. Поясніть об'єктивну необхідність втручання держави у розвиток НТП?

2. Що таке науково-технічний та інноваційний потенціали?

3. Назвіть основні умови ефективного науково-технічного розвитку країни

4. Охарактеризуйте ринковий механізм регулювання розвитку НТП

Рекомендована література: [2, с. 3–15]; [20, с. 108–126]; [34, с. 135–149].

Теми для дискусії: 1. Стан і проблеми сучасної науково-технічної та інноваційної політики в Україні

2. Науково-технічний прогрес як фактор виробництва

Тема 9. Державне регулювання розвитку регіонів (на самостійне опрацювання)

План

9.1. Суть і завдання регіональної економічної політики

9.2. Регіональна економічна політика у перехідний період

9.3. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів

Запитання для самоперевірки і повторення:

1. У чому полягає сутність державної регіональної економічної політики?

2. Що є об'єктом державної регіональної політики?

3. Хто виступає суб'єктом державного регулювання регіонів?

4. Яка роль місцевого самоврядування у розвитку територій?

5. Які фактори впливають на якість державного регулювання розвитком регіонів?

Рекомендована література:[18, с. 179–186]; [34, с. 151–159].

Теми для дискусії: 1.Стан і проблеми сучасної регіональної політики в Україні

2.Охарактеризуйте проблеми відносин "Центр-регіон"

2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

2.1. Форми проведення занять: лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів під керівництвом викладача та індивідуальна робота студентів

У лекціях передбачено:

- висвітлити основні теоретичні питання курсу;
- включити студентів у коло проблем, що вивчають дисципліни "Державне регулювання економіки"
- показати можливості використання знань для осмислення і розуміння найбільш актуальних проблем державного регулювання економіки

Самостійна робота студентів під керівництвом викладача має:

- навчити студентів вести дискусію з питань самостійно вивченої теми;
- активізувати творчу роботу студентів, спрямовану на самостійність міркувань та формування власної думки щодо державного регулювання економіки;
- продемонструвати отримані навички, довести здатність студентів використовувати одержанні знання у повсякденному житті та у професійній діяльності.

Індивідуальна робота студентів має:

- навчити студентів особисто шукати інформацію з питань запропонованої теми;
- спрямовувати студентів на формування активної життєвої позиції;
- продемонструвати власне розуміння втілення теоретичних положень до практики

2.2. Організація оцінювання

Конспекти лекцій повинні містити основні поняття та тезисний виклад проблем, що розкриваються у темі лекції. Перевірку та документальне оформлення конспектів лекцій викладач проводить після вивчення кожного модуля.

Самостійна та індивідуальна робота виконується студентом в окремих зошитах і після кожного заняття (або за вимогою) здається викла-

дачеві для ознайомлення і перевірки. У разі потреби результати самостійного та індивідуального вивчення аналізуються на співбесіді.

2.3. Види і форми контролю успішності студентів

Поточний контроль включає:

- поточні контрольні роботи;
- поточне тестування;
- усне опитування;
- виступи з повідомленнями;
- перевірку наявності та систематичності ведення конспектів лекцій і виконання завдань винесених на самостійне та індивідуальне вивчення.

Модульний контроль передбачає:

- проведення модульних (тематичних) контрольних робіт.

Модульні контрольні роботи передбачають письмове опитування й оцінювання якості знань студента за запитаннями та завданнями.

Протягом семестру на двох контрольних заходах студент може отримати від 60 до 100 балів. Студент який отримав не менше 60 балів, за його бажанням може бути звільнений від екзамену (якщо він набрав по всім модулям встановлений мінімум балів) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку або скласти екзамен для підвищення свого балу.

Підсумковий контроль передбачає:

- проведення семестрового екзамену.

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу може визначатись і без проведення екзамену як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістових модулів.

Студент, що набрав на двох модульних контрольних заходах 60 і менше балів здає підсумковий семестровий екзамен, який проводиться у письмовій формі в екзаменаційну сесію.

Студент який не має за виконання всіх передбачених елементів модуля мінімальної суми 50 балів-до складання екзамену не допускається. Йому рекомендується набрати необхідну кількість балів за рахунок виконання індивідуальних завдань, співбесід, поточних контрольних робіт.

2.4. Критерії оцінки знань

"Відмінно" (86–100 балів) – студент на основі базових знань, понять державного регулювання економіки демонструє творче опанування матеріалу, можливості його застосування для рішення тестів, проблемних ситуацій.

"Добре" (71–85 балів) – студент володіє понятійним апаратом дисципліни, застосовує наявні знання при вирішенні тестів, але припускається логічної непослідовності або виявляється недостатньо глибоке знання навчального матеріалу.

"Задовільно" (60–70 балів) – студент запам'ятовує, осмислює понятійний апарат, основні категорії дисципліни, виконує тестові завдання з незначними помилками.

"Незадовільно" з повторним складанням іспиту або заліку (50–59 балів) – студент не володіє знаннями суттєвих елементів навчального матеріалу, припускається грубих помилок під час виконання завдань і немає достатньої підготовки для їх вирішення.

3. Рекомендована література

1. Конституція України // Харків, 2007.
2. Бюджетний кодекс України. – Харків, 2006.
3. Цивільний кодекс України // К., 2008.
4. Закон України "Про державний бюджет України на 2008р. – "Урядовий кур'єр" №247, 31.12.2007.
5. Закон України "Про підприємництво" // ВВР, 1991, №14.
6. Закон України "Про підприємництво" // ВВР, 1991, №24.
7. *Бородіна О.* Людський капітал як основне джерело економічного зростання // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 48–53.
8. *Вахненко Т.* Концептуальні засади управління зовнішнім національним боргом України/ Економіка України-2007. – №1. С. 1–24.
9. *Веклич О.* Сучасний стан та ефективність економічного механізму екологічного регулювання // Економіка України. – 2003. – №10. – С. 62–70.
10. *Волков А.М.* Швеция: социально-экономическая модель: Справочник. – М.: Мысль, 1991. – 188 с.
11. *Геєць В.М.* Економіка України-стратегія і політика довгострокового розвитку. – К.: Фенікс, 2003. – 240 с.
12. *Глівенко С.В., Соколов М.О., Теліженко О.М.* Економічне прогнозування: Навч. посіб. – Суми: Університетська книга, 2001. – 207 с.
13. *Губський Б.* Європейський вектор інтеграційної політики України // Економіка України. – 2003. – № 5. – С. 19 – 27.
14. *Гурнев А.* Державне управління. – К.: Основи, 1993. – С. 165.
15. *Гусев В.* Державна інноваційна політика: аспект інтернаціоналізації // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 77 – 84.
16. *Гэлбрейт Дж.* Новое индустриальное общество. – М.: Прогресс, 1969. – 526 с.

17. *Демин А.Л.* Государственно-монополистический капитализм: проблемы, тенденции, противоречия. – Л., 1983. – 302 с.
18. *Дідківська Л.І., Головка Л.С.* Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.:Знання-Прес,2007. – 214 с.
19. *Евзрашин А.* Из практики французского индикативного планирования// Российский экономический журнал. – 1998. – № 2. – С. 83 – 90.
20. *Жаліло Я.* Японський досвід державного регулювання економіки // Економіка України. – 1995. – № 3. – С. 72 – 75.
21. *Зайцева Л., Польська І.* Тенденції соціального розвитку регіонів України// Економіка України. – 2003. – № 5. – С. 67 – 73.
22. Западная Европа: парадокси регулирования. – М.:Мысль,1988. – 226 с.
23. *Заставний Ф.Д.* Територіальні передпланові прогнози. – К.: Наукова думка,1998. – 184 с.
24. Инновационный процесс в странах развитого капитализма (методы, формы, механизмы) /Под ред. *И.Е. Рудаковой.* – М.:МГУ,1991. – 301 с.
25. *Каракай О.* Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності// Економіка України. – 2007. – № 3.– С.14 – 21.
26. *Карсекін В., Рупливий Ю.* Удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання діяльності підприємств сфери послуг// Економіка України. – 1996. – № 8. – С.67 – 71.
27. *Кинг У., Клиланд Д.* Стратегическое планирование и хозяйственная политика. – М.: Прогресс, 1982. – 329 с.
28. Китай: фундамент успехов XXI века. – М.:ИДВ РАН, 2002. – 216 с.
29. *Ковтун О.І.* Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – Л.:Новий світ, 2000, 2006. – 432 с.
30. *Колепов Н.И., Маркова Я.В.* Программно-целевое управление: возможности и перспективы адаптации к условиям переходной экономики//Проблемы прогнозирования. – 1998. – Т3. – С. 105 – 119.
31. *Куценко В.,Удовиченко В.* Индекс людського розвитку: виміри його основних параметрів та шляхи їх підвищення//Економіка України. – 1997. – № 1. – С. 19 –24.
32. *Ли Л. , Кондрашова Л.* Демократизация прав собственности: китайский вариант//Проблемы теории и практики управления. – 2003. – №2. –С. 24–29.
33. *Лившиц А.Л.,Никулина И.Н.,Груздева О.А.* и др. Введение в рыночную экономику. – М.:Высшая школа,1994. – 447 с.

34. *Мельник А.Ф.* Державне регулювання економіки. – К.:ІСДО, 1994. – 272с.
35. *Мельник А.Ф.* Державне регулювання економіки перехідного періоду (світовий досвід і проблеми України). – Тернопіль: Збруч, 1995. – 182 с.
36. *Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю.* та ін. Державне управління: Навч. посіб. – К.:Знання – Прес, 2003. – 343 с.
37. Методика грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів//Урядовий кур'єр. – 1995. – №50.
38. Методические рекомендации по комплексной оценке эффективности мероприятий, направленных на ускорение научно-технического прогресса: Утверждены Постановлением ГК НТ СССР и Президиума АН СССР от 03.03.1988г. – М.,1989. – 20 с.
- 39.*Михасюк І.* Глобалізація і євро регіоналізація: Наук. вид./ЛНУ ім.І.Франка, Вища школа інформатики і управління в Кешуві.–Л.,2005.– 315 с.
40. *Михасюк І.Р.* Державне регулювання економіки в умовах глобалізації.–Л.:Українські технології,2000. – 245 с.
41. *Михасюк І., Мельник А., Крупка М.* та ін. Державне регулювання економіки. – Л.:Українські технології,1999. – 640 с.
42. *Михасюк І.Р., Лобурко Я.О., Яцура В.В.* Основи регулювання економічного і соціального розвитку регіонів. – К.:ІСДО,2005. – 232 с.
43. *Михасюк І.Р., Швайка Л.А.* Державне регулювання економіки. – Л.:Магнолія плюс,2007. – 220 с.
44. *Михасюк І.Р., Янків М.Ц., Залога З.М.* та ін. Регіональна економіка. – Л.:Українські технології,1998. – 240 с.
45. *Павловський М.А.* Суспільство та економіка перехідного періоду: Шлях України. – К.:Техніка,1997. – 152 с.
46. *Панасюк Б.Я.* Впровадження методів прогнозування і планування в умовах ринкової економіки. – К.:Глобус,1995. – 192 с.
47. *Панасюк Б.Я.* Прогнозування та регулювання розвитку економіки. – К.,1998. – 304 с.
48. *Панчишин С.* Макроекономіка. – К.:Либідь,2001. – 616 с.
49. *Пашута М.Т., Калина А.В.* Прогнозування та макроекономічне планування. – К.: МАУП,1998.–183 с.
50. *Плишевский Б.* Условия восстановления государственного регулирования экономики//Экономист. – №6. – 1998. – С.14 – 23.
51. *Полейко Т.И., Мельник Л.Е., Макаренко П.Н.* Рынок и государство: поиск оптимума. – К.Наукова думка,1998. – 280 с.

52. *Родіонова І.* Макроекономіка та економічна політика. – К.: Таксон, 1996. – 204 с.

53. *Сиблук П.Т.* Основні напрями розроблення стратегії розвитку АПК в Україні // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 14 – 18.

54. *Селитренников Л., Трицевский И.О.* Постановка целей государственного регулирования-основа экономической политики // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – №3.–С. 10 – 92.

55. *Семенов С.* Макроэкономическое регулирование: двойной стандарт США // Экономист. – 1998. – №7. – С. 86 – 92.

56. Статистичний щорічник України за 2006 р. / За ред. *О.Г. Осауленка*. – К.: Консультант, 2007.–576 с.

57. *Стельмашук А.М.* Державне регулювання економіки. – Тернопіль: Астон, 2001.–362 с.

58. *Стеченко Д.М.* Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2007.–176 с.

59. *Штігліц Дж.Е.* Економіка державного сектора: Пер. з англ. – К.: Основи, 1998.–854 с.

60. *Супяк В.* Економіка США в началі ХХІ століття // Проблеми теорії і практики управління. – 2003. – №3. С. 30 – 35.

61. Україна в цифрах у 2006 році: Корот. стат. довід./ Держкомстат України. – К.: Консультант, 2007. – 262 с.

62. *Швайка Л.А.* Державне регулювання економіки: Підручник. – К.: "Знання", 2008. – 462 с.

4. Питання до іспиту з дисципліни "Державне регулювання економіки"

1. Предмет дисципліни "Державне регулювання економіки"
2. Теорії макроекономічного регулювання
3. Основні типи економічних систем та механізми їх регулювання
4. Державне регулювання економіки: необхідність, суть, функції, цілі та об'єкти
5. Економічна політика держави та її види
6. Особливості управління економікою перехідного типу
7. Характеристика сучасної ринкової системи господарювання
8. Основні напрями економічної діяльності держави
9. Способи регулювання економіки
10. Органи державного регулювання економіки

11. Об'єкти та суб'єкти державного регулювання економіки
12. Сутність та основні принципи державного регулювання економіки
13. Основні форми впливу держави на соціально-економічний розвиток країни
14. Методи державного регулювання економіки
15. Система органів державної влади та їхні функції у сфері управління економікою України
16. Необхідність і суть стратегії соціально-економічного розвитку
17. Стратегія економічної і соціальної політики України
18. Суть та способи економічного прогнозування. Класифікація прогнозів
19. Макроекономічне прогнозування та його принципи
20. Основні функції макроекономічного прогнозування
21. Методи та моделі економічного прогнозування
22. Суть державного програмування
23. Організація розробки цільових комплексних програм
24. Оцінка ефективності програм
25. Наукові основи макроекономічного планування
26. Принципи та методи макроекономічного планування
27. Основні форми державного планування
28. Стратегічне планування та програмування соціально-економічного розвитку країни
29. Державний бюджет як головний засіб управління соціально-економічним розвитком країни
30. Грошово-кредитна політика держави
31. Вплив держави на ціни і ціноутворення
32. Фінансова політика держави та її особливості в період становлення ринкових відносин
33. Податкове регулювання економіки
34. Фінансування дефіциту державного бюджету
35. Грошово-кредитне і валютне регулювання економіки
36. Особливості ціноутворення та види цін перехідної економіки
37. Державне регулювання цін і тарифів
38. Антиінфляційна політика держави
39. Підприємництво як об'єкт державного регулювання
40. Інституційні перетворення як передумова становлення та розвитку підприємництва в Україні
41. Державне підприємництво та управління державними підприємствами

42. Структура економіки як об'єкт державного регулювання
43. Міжгалузевий баланс виробництва та розподілу продукції, його роль у державному регулюванні економіки
44. Сучасний стан структури економіки України та заходи щодо її реформування
45. Державне регулювання інвестиційних процесів
46. Сутність, цілі та засоби реалізації державної промислової політики
47. Державне регулювання відносин в агропромисловому комплексі України
48. Вплив держави на розвиток сфери товарного обігу
49. Науково-технічний прогрес та інновації як об'єкти державного регулювання економіки
50. Державна науково-технічна та інноваційна політика, її сутність, цілі й принципи
51. Механізм макроекономічного стимулювання, фінансування та регулювання інноваційної діяльності
52. Необхідність, сутність, цілі та принципи зовнішньоекономічної політики Української держави
53. Основні форми, методи та інструменти впливу держави на функціонування зовнішньоекономічного сектору
54. Платіжний баланс як інструмент державного регулювання
55. Соціальна політика держави: цілі, пріоритети, принципи
56. Державне регулювання ринку праці
57. Регулювання доходів та споживання населення
58. Державне регулювання рівня та якості життя населення
59. Система соціального захисту населення
60. Завдання державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури
61. Суть, принципи і цілі регіональної політики Української держави
62. Основні форми та методи державного регулювання розвитку регіонів
63. Державні регіональні прогнози і програми

5. ГЛОСАРІЙ

Аграрна політика держави у трансформаційній економіці – заходи держави, що передбачають реалізацію абсолютних та порівняльних переваг країни; проведення земельної реформи; приватизацію об'єк-

тів *агропромислового комплексу* (АПК); розвиток нових форм господарювання; формування сучасного фінансового та цінового механізму; нової системи управління АПК; соціальний розвиток села; інформаційне забезпечення, пропаганду реформ.

Аграрно-промисловий комплекс (АПК) країни – сукупність галузей, пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, реалізацією та обслуговуванням самого сільського господарства.

Адміністративна реформа – вид політико-правової реорганізації, здійснюваної у сфері виконавчої влади, яка передбачає вдосконалення її організаційної структури, функцій, кадрового забезпечення, взаємовідносин з місцевим самоврядуванням тощо.

Адміністративні методи – заходи (засоби) державної влади, що мають своїм змістом заборону, дозвіл або примусові дії щодо діяльності суб'єктів економіки: укази, розпорядження, інструкції, норми, нормативи, *державні стандарти*, правила, контроль за їх виконанням та дотриманням, санкції за порушення.

Адміністративно-економічне регулювання – форма державного регулювання економіки (ДРЕ), яка складається із системи адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на створення умов ефективного функціонування ринкової системи та досягнення соціальних цілей суспільства (роздержавлення, приватизація, реприватизація, демонополізація економіки, макроекономічне планування та програмування, антимонопольне регулювання, створення державних стандартів і нормативів, контроль за їх виконанням, регламентація діяльності суб'єктів економіки, у тому числі й у сфері зовнішньоекономічних відносин, встановлення *фіксованих цін на товари та тарифів на послуги*, перерозподіл амортизаційних відрахувань тощо).

Адміністративно-командна система управління – централізоване, всеохоплююче державне управління соціально-економічним розвитком країни на основі *директивного плану* (обов'язкових для виконання планових завдань щодо виробництва продукції і послуг) з використанням наказів, інструкцій та інших позаекономічних (*адміністративних*) методів.

Амортизаційна політика – встановлення державою строків служби, норм та порядку амортизаційного списання, формування та використання амортизаційного фонду (рівномірне або нерівномірне списання-політика *прискореної амортизації*).

Банківська система країни – дворівнева система, яка складається з *центрального* (національного) банку і мережі комерційних банків.

Бюджетні підприємства (казенні) – підприємства, які підпорядковані міністерству, перебувають в адміністративному управлінні, не отримують прибутку, не платять податків, фінансуються за рахунок *державного бюджету*.

Бюджетно-податкова політика – система регулювання, пов'язана з функціонуванням *державних фінансів*, формуванням *державного бюджету* та державними витратами і спрямована на реалізацію цілей соціально-економічного розвитку країни.

Валютна інтервенція – засіб *валютного регулювання*, що передбачає продаж *центрального банком* золота та інших *золотовалютних резервів*.

Валютне регулювання – сукупність заходів держави та *центрального банку* в сфері валютних відносин: валютні обмеження; регулювання валютних курсів; валютна інтервенція; антидемпінгові заходи (антидемпінгове мито, компенсаційне мито); імпорتنі депозити тощо.

Венчурні підприємства – малі підприємства з високим ступенем ризику, що спеціалізуються на розробці наукових ідей та їх втіленні у нові технології, нові продукти, а також забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом.

Грошова система країни – обіг грошової маси (монет і паперових грошей); чеків, що створюються на основі депозитних вкладів у комбанках; інших фінансових документів та платіжних засобів.

Грошова емісія – забезпечення економіки засобами обігу, платежу, нагромадження, а також покриття дефіциту державного бюджету.

Грошово-кредитна політика – діяльність держави, спрямована на забезпечення економіки повноцінною і стабільною національною валютою та регулювання грошового обігу відповідно до потреб економіки: *грошова емісія*, встановлення розміру облікової ставки, *операції на фондовому ринку*, регламентація діяльності комбанків, визначення *норми обов'язкових резервів* тощо.

Демпінг – продаж товарів на ринках інших країн за цінами, нижчими від внутрішніх.

Дерегуляція економіки – система організаційно-інституційних заходів держави, спрямованих на усунення адміністративних, економічних та організаційних перешкод, які стримують розвиток підприємництва: зняття бар'єрів для створення і функціонування підприємств; спрощення

процедури реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності та *ліцензування*; скорочення кількості державних органів, зміна їх функцій; вдосконалення системи *державного регулювання економіки*; децентралізація управління та розвиток місцевого самоврядування; ліквідація бюрократизму, свавілля і корумпованості державного апарату тощо.

Державне регулювання економіки (ДРЕ) – система типових заходів (форм, методів та інструментів) законодавчого, виконавчого та судового характеру, за допомогою яких держава забезпечує ефективний розвиток *національної економіки* і реалізацію соціально-економічних цілей суспільства.

Державне регулювання перехідної економіки – діяльність держави щодо створення сприятливих умов для становлення і розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки, здатної на основі розвитку національного конкурентноздатного виробництва забезпечити гідний рівень життя населення, добробут нації в цілому.

Державний борг – накопичені зобов'язання держави перед банками-кредиторами, власниками державних цінних паперів тощо.

Державний бюджет – річний план утворення та використання фінансових ресурсів, необхідних державі для виконання нею відповідних функцій і реалізації конкретних цілей; є складовою *консолідованого державного бюджету*.

Державний сектор економіки (специфічний інструмент ДРЕ) – комплекс господарських об'єктів, які повністю або частково перебувають у власності (підпорядкуванні) центральних або місцевих органів державної влади і використовуються державою для виконання нею економічних, соціально-культурних та політичних функцій.

Державні корпорації – форма державних підприємств, яким надається право господарської самостійності; держава є власником, а право управління передане трудовим колективам. Застосовується контрактна форма роботи з державою, конкурентні засади із застосуванням тендерів.

Державні підприємства – підприємства, що належать державі та є економічною базою для її функціонування як політичного інституту, здійснення *державної підприємницької діяльності*, виробництва *суспільних товарів та послуг* тощо. Включають різні організаційно-правові форми: *бюджетні (казенні), державні корпорації, змішані акціонерні товариства тощо*.

Державні стандарти і нормативи – єдині вимоги та норми стосов-

но якості, хімічного складу, фізичних властивостей, ваги, розмірів, кількості тощо (*економічні, екологічні, соціальні, харчові та інші стандарти*).

Державні фінанси – сукупність *державного бюджету* та позабюджетних коштів (кошти пенсійних фондів, страхових компаній, кредитних спілок тощо).

Держконтракт і держзамовлення – договори між державою і суб'єктами господарювання на виготовлення певного товару чи виконання певного виду послуг з метою задоволення соціально-економічних потреб споживача, стимулювання виробництва дефіцитного товару, у тому числі й на експорт, розвитку пріоритетних галузей і виробництв, впровадження нових технологій, виконання міжнародних угод та задоволення соціальних потреб суспільства. **Держконтракт** призначений для державних підприємств і фінансується із *державного бюджету*; а **держзамовлення** застосовується для підприємств недержавної форми власності й зазвичай фінансується із власних джерел підприємства (державна може надавати певні податкові, кредитні пільги і преференції-страхування, надання комерційної інформації, гарантування ринку збуту тощо).

Дефіцит державного бюджету – перевищення витрат бюджету над його доходами.

Директивне планування – спосіб *управління економікою* країни із застосуванням обов'язкових для виконання завдань з виробництва та розподілу продукції і послуг.

Дотація – різновид *субсидій*, а саме: асигнування, доплата із *державного бюджету* з метою збалансування бюджетів нижчих рівнів.

Екологічні стандарти – нормативи, які регулюють відносини суспільства з навколишнім середовищем: норми викиду шкідливих речовин у повітря чи водойми, рівень радіаційного забруднення і т. ін.

Економічна політика держави – система економічних ідей, цілей держави, завдань та засобів їх досягнення, а також діяльність органів державної влади й управління щодо їх реалізації.

Економічна прогностика – прикладна наука про способи і методи розробки економічних прогнозів.

Економічний дирижизм – активна участь держави у регулюванні соціально-економічного розвитку країни на основі використання широкого спектра методів й інструментів, у тому числі адміністративних, специфічних, неформальних.

Економічний лібералізм – система соціально-економічних відносин, у якій домінують ринкові регулятори (ринковий механізм), а роль

держави зводиться до виконання мінімальних економічних функцій на основі використання переважно економічних і правових методів регулювання.

Економічні методи ДРЕ – створена державою система фінансового або матеріального стимулювання діяльності суб'єктів господарювання, що впливає на їхні економічні інтереси та обумовлює адекватну поведінку: інструменти податкової, амортизаційної, облікової, митної, валютної політики тощо.

Економічні стандарти і нормативи – показники ефективності виробництва (норми енерго-, праце-, матеріаломісткості продукції, норми рентабельності тощо).

"Ефект" (метод) ключових галузей – визначення галузей з іманентними сильними зворотними зв'язками, здатними викликати відповідну ланцюгову реакцію економічного розвитку та обумовити позитивні зрушення в економіці і, зрештою, забезпечити реалізацію цілей економічної політики держави.

Змішане управління національною економікою – система управління, яка передбачає органічне поєднання переваг ринкових і державних регуляторів.

Змішані акціонерні товариства – форма державних підприємств, що поєднують переваги приватного і державного підприємництва: господарську діяльність здійснюють на комерційній основі; створюють умови для вирішення макроекономічних завдань на конкурентних засадах; деяким з них держава може встановлювати плани, розробляючи їх спільно з адміністрацією підприємства.

Зовнішньоекономічна політика – діяльність держави, спрямована на регулювання економічних відносин з іншими країнами, на забезпечення ефективного використання зовнішнього фактора у національній економіці, реалізацію конкурентних переваг країни, раціональне входження у світове господарство.

Золотовалютні резерви – золото; вільноконвертована іноземна валюта; міжнародні розрахункові засоби (Євро, спеціальні права запозичення тощо).

Імперативні методи регулювання – владні, наказові, адміністративні способи управління.

Інвестиційна політика держави – діяльність держави щодо регулювання інвестиційної діяльності з метою реалізації цілей економічної, науково-технічної та соціальної політики; комплекс економічних,

організаційно-правових та інших заходів держави, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову, підвищення ефективності *національної економіки*.

Індекс вартості життя – індекс роздрібних цін спеціального набору товарів і послуг, що становлять бюджет середнього споживача ("*споживчий кошик*"), його *прожитковий мінімум*.

Індекс розвитку людського потенціалу (індекс людського розвитку-ІЛР) – показник, запропонований ООН як інтегрована оцінка рівня цивілізованості країни, що ґрунтується на таких складових: 1) тривалість життя населення; 2) рівень освіти; 3) обсяг ВВП на душу населення.

Індекс якості життя – комбінований показник, який конкретизує показник ІЛР і характеризує рівень освіти, медичного обслуговування, тривалість життя, ступінь зайнятості населення, його платоспроможність, доступ до культурних цінностей, участь у політичному житті тощо.

Індикативне планування – спосіб регулювання економічних процесів за допомогою розробки планових показників рекомендаційного, орієнтовного характеру, що конкретизують цілі й пріоритети розвитку *національної економіки*, створення державою відповідних фінансових та інших стимулів для їх реалізації.

Інноваційний потенціал країни – здатність фундаментальної та прикладної науки забезпечити розвиток інноваційних процесів, модернізацію й оновлення виробництва.

Інноваційна політика держави – комплекс економічних, організаційно-правових та інших заходів держави, спрямованих на впровадження результатів НТП у виробництво, стимулювання і підтримку інноваційних процесів в економіці.

Інститут соціального партнерства – система соціально-економічних відносин, що ґрунтується на узгодженні (пошуку консенсусу) загальнодержавних і групових інтересів у соціально-економічній сфері (доходи, зайнятість, умови праці тощо) шляхом переговорів, консультацій і досягнення домовленостей за участю представників цих груп. Формою його прояву є трипартизм.

Інтуїтивні методи прогнозування (методи експертної оціни) – розробка *прогнозу* на основі індивідуального чи колективного опитування спеціалістів (експертів) з приводу майбутнього розвитку складних об'єктів (явищ, процесів тощо).

Інституційні перетворення – формування системи соціально-економічних відносин шляхом створення відповідних правових, економічних

та соціальних інститутів: створення ринкового законодавства; раціональної кредитно-грошової, *банківської та фінансової систем*; становлення інституту приватної власності; демонополізація економіки; структурна перебудова економіки; *макроекономічне програмування*; проведення *адміністративної реформи*; розвиток *інституту соціального партнерства* тощо.

Казенні підприємства – див. бюджетні підприємства. **Квазі-суспільні товари і блага** – система освіти, бібліотеки, музеї, автомобільні дороги, пожежна охорона, каналізація, профілактична медицина тощо. На відміну від *суспільних благ*, їх споживання може бути виключено із процесу споживання, проте часто вони забезпечуються державою, позаяк обумовлюють позитивні ефекти чи значні вигоди. Крім того, часто граничні витрати нульові.

Квотування – встановлення державою розмірів, частки у загальному виробництві, продажу, збуті, експорті чи імпорті.

Кейнсіанство – економічна школа, що відстоює необхідність і важливість *державного регулювання економіки*, пояснюючи це недосконалістю *ринкового механізму* на основі використання як прямих, так і *опосередкованих економічних методів* (бюджетно-фінансове регулювання, стимулювання сукупного попиту та інвестиційної активності, розширення державних витрат, зменшення рівня *облікової ставки*, збільшення рівня зайнятості тощо).

Класична теорія регулювання економіки (саморегулювання) основним регулятором економічних процесів вважає *ринковий механізм*, який ефективно регулює розподіл ресурсів, автоматично встановлює економічну рівновагу (між попитом і пропозицією) і заперечує необхідність втручання держави в економіку.

Конкурентна політика держави – діяльність держави, спрямована на створення і розвиток конкурентного середовища, захист конкуренції, антимонопольне регулювання з метою стимулювання ефективності виробництва, кращого задоволення потреб споживача, підвищення конкурентноздатності національної економіки.

Конкурентні переваги країни – наявність специфічних ресурсів, використання яких за відповідних умов дає можливість отримати додатковий ефект завдяки нижчим витратам на одиницю продукції (вигідне географічне положення, сприятливий клімат, багаті природні ресурси, кваліфікована робоча сила тощо).

Конкурентноздатність національної економіки – практична

реалізація *конкурентних переваг країни*, виробництво товарів і послуг, що відповідають вимогам якості та ціновим параметрам світового ринку.

Консолідований державний бюджет країни – бюджет центрального уряду та бюджети місцевих органів влади.

Контингентування – встановлення певних норм і обмежень. Наприклад, контингентована емісія, контингентовані товари, податки тощо.

Кошик споживача – вартість стандартного набору товарів та послуг масового споживання середнього громадянина у конкретній країні на певний час.

Кредитна система – операції з використання позичкового фонду грошових ресурсів, які стають тимчасово цільними у процесі обігу товарних та грошових засобів. Кредитні операції здійснюють банки, страхові компанії, пенсійні фонди, інші фінансові установи.

Ліцензування – видача державними органами дозволу на право займатися певним видом діяльності, у тому числі експортно-імпортними операціями тощо.

Логіка державного регулювання економіки – послідовність заходів держави щодо управління соціально-економічним розвитком країни: аналіз вихідного рівня розвитку національної економіки; її проблем та можливостей; визначення цілей, пріоритетів і кінцевих результатів ДРЕ; з'ясування способів досягнення поставлених завдань і створення відповідних правових, економічних, організаційно-управлінських механізмів; формування необхідних ресурсів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних, трудових, інформаційних тощо); передбачення наслідків управлінських рішень.

Макроекономічна ефективність – зростання суспільної продуктивності праці, поліпшення якості та розширення асортименту продукції, повне й оперативне задоволення потреб споживача, збалансований та стабільний розвиток *національної економіки*.

Макроекономічне (державне) планування – розробка моделі майбутнього стану *національної економіки* з одночасним визначенням шляхів, способів, засобів і термінів досягнення параметрів економічного і соціального розвитку.

Макроекономічне (державне) прогнозування – науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки у майбутньому, альтернативних шляхів і строків досягнення бажаних цілей, наслідків державного втручання (невтручання) в економічне життя суспільства.

Макроекономічне (державне) програмування – розробка комплексних програм розвитку *національної економіки* або її секторів, тобто визначення цілей і пріоритетів економічного і соціального розвитку країни, а також можливих шляхів та засобів їх реалізації – взаємоузгодженої та комплексної системи заходів органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Макроекономічний аналіз – початкова стадія процесу *управління національною економікою*, передбачає виявлення й аналіз вихідного рівня розвитку *національної економіки*, з'ясування народногосподарських проблем та можливостей країни.

Марксизм – економічна школа, заснована на вченні К. Маркса, що обґрунтовує необхідність знищення приватної власності, конкуренції та здійснення планомірного соціально-економічного розвитку на основі суспільної (загальнонародної) власності під контролем держави за допомогою плану.

Межа малозабезпеченості – величина сукупного доходу на душу населення, який забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів та послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

Методи експертної оцінки (інтуїтивні методи прогнозування) – розробка *прогнозу* можливого визначення цілей та засобів їх досягнення на основі отриманої інформації про об'єкт прогнозування від спеціалістів (експертів). Застосовуються для оцінки складного об'єкта прогнозування (явища, процесу), на розвиток якого впливає багато факторів.

Методи нетарифного регулювання – регламентація митних процедур, оподаткування експорту та імпорту, митні збори тощо.

Методи прогнозної екстраполяції – вивчення попереднього розвитку об'єкта прогнозування і перенесення минулих та сучасних закономірностей цього розвитку на майбутнє.

Методологія державного регулювання економіки – підходи, принципи та *логіка управління* соціально-економічним розвитком країни, що обумовлені властивостями *національної економіки*.

Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) – сукупність правових, фінансово-економічних і організаційно-управлінських форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава стимулює, координує та регламентує діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань.

Механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу – система макроекономічних регуляторів, що

використовує як основні складові ринкові регулятори (*ринковий механізм*), важелі державного впливу на економіку (*державне регулювання*), корпоративне управління та *інститут соціального партнерства*.

Митна політика – політика встановлення державою податків на товари, майно, цінності, які перевозяться через кордон країни (*митних тарифів*), з метою захисту національних інтересів і наповнення державного бюджету країни.

Митні тарифи – систематизований перелік митних зборів з товарів, що ввозяться у країну чи вивозяться з неї.

Мито – *податок* на товари, майно, цінності, які перевозяться через кордон країни.

Міжгалузевий баланс виробництва та розподілу продукції (МГБ) – *економіко-математична* структурна *модель*, яка відображає існуючі функціональні зв'язки між галузями і сферами економіки, а також взаємозв'язок між загальноекономічними пропорціями та пропорціями розвитку окремих галузей. В основу балансу покладена модель американського економіста В. Леонтьєва "витрати-випуск".

Міжгалузевий народногосподарський комплекс – сукупність (система) підприємств, що економічно, технологічно та організаційно взаємозв'язані між собою і випускають готовий до кінцевого споживання певний вид продукції.

Мікроекономічна (регуляторна) політика держави – заходи щодо створення сприятливих умов становлення та розвитку підприємництва, насамперед проведення *інституційних перетворень*, державна підтримка підприємницької діяльності, управління *державними підприємствами* тощо.

Мінімальні функції держави в економічній сфері – забезпечення правової бази, захист конкуренції, перерозподіл доходів і багатства, усунення негативних екстерналій (побічних ефектів), виробництво *суспільних товарів і благ*, забезпечення повноцінною національною валютою, стабілізація економічного розвитку.

Місьцеве самоврядування – гарантоване державою право та реальна здатність *територіальної громади* самостійно або під відповідальність органів чи посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення у межах чинного законодавства України. Система місцевого самоврядування включає: *територіальну громаду*; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної і міської ради; районні та обласні ради,

що представляють спільні інтереси *територіальних громад*; органи самоорганізації населення.

Моделі державного регулювання економіки:

Американська – лібералізована система управління національною економікою, у якій основним регулятором економічних процесів є ринковий механізм. Державне регулювання зводиться до використання *правових і опосередкованих методів* з метою створення "правил гри" і сприятливих умов для розвитку бізнесу;

японська – централізоване регулювання соціально-економічного розвитку країни з боку держави на основі використання переважно економічних, опосередкованих методів ДРЕ, а також застосування прямих і неформальних засобів впливу на діяльність суб'єктів економіки. Домінування психології колективізму, солідарності, підпорядкування особистих інтересів колективним і державним інтересам;

шведська – управління соціально-економічним розвитком країни на основі активного втручання держави у процес розподілу і перерозподілу доходів, створення сильної системи *соціального захисту населення*. Домінування ідей рівності й солідарності;

німецька – система управління національною економікою з активним використанням ринкових регуляторів (насамперед конкуренції) та створення на державному рівні ефективної системи *соціального захисту громадян країни*.

Моделі соціальної політики:

американська – найбільш лібералізований варіант, який ґрунтується на принципі відокремлення *соціального захисту* від вільного ринку й обмеження захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат;

німецька – характеризується перерозподілом через державний бюджет високих обсягів ВВП (близько 50%), створенням розвиненої системи *соціального захисту* на основі залучення коштів держави та підприємців;

шведська – (Швеція, Норвегія, Фінляндія та інші країни) – найбільш соціалізована модель, яка передбачає розподіл надзвичайно високої частки ВВП через бюджет (понад 50%) і акумулювання в руках держави значних фінансових ресурсів. Домінування ідей рівності та солідарності у здійсненні *соціальної політики*, активна упереджувальна політика, профілактичні заходи у сфері зайнятості, високий рівень *соціального захисту населення*, що забезпечується в основному за рахунок держави;

японська – проведення політики вирівнювання доходів, особливої політики використання робочої сили (система довічного найму з певними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності у доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у вирішенні соціально-економічних проблем, виділення проблеми підвищення *рівня життя населення* як одного з національних пріоритетів;

англосаксонська (Великобританія, Ірландія, Канада) – проміжна між лібералізованою американською і соціально орієнтованими шведською та німецькою моделями. Характерними для неї є: активніше, ніж у першій моделі, регулювання соціальних процесів з боку держави, проте нижчий, ніж в останніх двох моделях, рівень оподаткування і перерозподіл ВВП через *держбюджет* (не більше 40%); приблизно однаковий розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та приватним сектором, пасивна державна політика на ринку праці.

Модель розвитку соціальної сфери і соціального захисту в адміністративно-командній економіці – превалювання ідеї вторинності *соціальної сфери* відносно виробництва; жорсткий контроль держави над розподільчими відносинами; зрівняльний принцип розподілу (егалітаризм); низький рівень доходів; домінування трудових доходів населення, основним джерелом яких є зарплата, отримана на державних підприємствах; заохочення колективних форм споживання, у тому числі в "натуральному вираженні" (надання безоплатного житла, відпочинку, соціальних послуг), замість більш ринкових інструментів-грошових трансфертів; відсутність мотивації особистих збережень та інвестування.

"Мозкова атака (мозковий штурм)" – метод прогнозування, що є активним, творчим процесом обговорення конкретної актуальної проблеми групою висококваліфікованих спеціалістів з метою вироблення за короткий проміжок часу продуктивних рішень.

Монетаризм – економічна *неоліберальна школа*, яка не визнає широкого втручання держави в економіку, віддає перевагу *непрямим* (опосередкованим) методам державного впливу, зокрема регулюванню грошового обороту.

Науково-технічна політика – політика держави щодо формування умов для розвитку прикладної та фундаментальної науки, раціонального використання *науково-технічного потенціалу країни*, впровадження результатів НТП у виробництво з метою підвищення його ефективності, забезпечення конкурентоспроможності *національної економіки*. Визначає цілі, форми та методи діяльності держави у науково-технічній сфері.

Науково-технічні програми – форма реалізації державної *науково-технічної політики*, що забезпечує реалізацію стратегії випереджувального техніко-економічного розвитку, концентрацію ресурсного потенціалу на ключових ланках нового технологічного укладу.

Національна економіка – складна *економічна система*, яка включає комплекс взаємодіючих між собою суб'єктивних (держава, юридичні та фізичні особи) і об'єктивних елементів (відносини, зв'язки, що виникають у процесі взаємодії суб'єктів економіки) і має певні властивості (структуру, цілісність, цілеспрямованість, наявність ресурсів, пропорційність, стійкість, адаптивність, самозбереження, саморегуляцію та самоорганізацію, наявність управляючого центру).

Недержавні органи управління економікою – асоціації, об'єднання, спілки (професійні, захисту прав споживачів, молодіжні, екологічні, ветеранів, за професійним спрямуванням тощо).

Неокласичний синтез – економічна школа, яка подолавши розрив і протистояння між *кейнсіанством і неолібералізмом*, органічно поєднала їхні переваги, зокрема обґрунтувала необхідність і доцільність використання ринкових та державних регуляторів. Є теоретичною базою *змішаної системи управління економікою*.

Неокласичні, неоліберальні, неоконсервативні теорії (*монетаризм, теорія раціональних очікувань, теорія економіки пропозиції* тощо) визнають необхідність державного втручання в економічне життя суспільства, але зводять його до мінімуму і віддають перевагу *непрямим (опосередкованим) методам* державного впливу.

Непрямі методи ДРЕ передбачають опосередкований вплив держави на діяльність суб'єктів економіки за допомогою *економічних і правових методів (інструментів)*.

Неформальні засоби ДРЕ – вплив держави на формування громадської думки, суспільної свідомості, економічного мислення громадян країни за допомогою використання таких засобів, як публічні лекції, реклама, спеціальні програми на радіо і телебаченні, публікації у періодичних виданнях, оприлюднення результатів соціологічних досліджень і опитувань тощо.

Нормативний прогноз (на відміну від *пошукового*) розробляється на основі заданих цілей (нормативів) і передбачає визначення способів і терміну їх досягнення.

Норми обов'язкових резервів – один із засобів державного регулювання діяльності комерційних банків, що зобов'язує останніх тримати

частину своїх активів у вигляді резервів на спеціальному рахунку в *центральному банку* країни з метою контролю за ціною національної валюти (шляхом штучного обмеження обсягів грошової маси), боротьби з інфляцією, забезпечення захисту інтересів кредиторів і вкладників (їх страхування).

Об'єкти ДРЕ – сфери, галузі, регіони, а також явища, ситуації та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути проблеми, які не вирішуються автоматично чи вирішуються у далекому майбутньому (в той час як з'ясування цих проблем конче потрібне для нормального функціонування економіки та підтримання соціальної стабільності).

Облікова політика – різновид *кредитно-грошової політики держави*, що передбачає вплив на кредитні операції через зміну *облікової ставки*.

Облікова ставка – розмір відсотка, за яким *центральный банк країни* продає кредитні ресурси комерційним банкам, а ті під позичковий відсоток кредитують суб'єктів економіки.

Операції на відкритому (фондовому) ринку – зміна пропозиції позичкового капіталу в країні шляхом купівлі або продажу *центральним банком* цінних паперів (облігацій, векселів, сертифікатів тощо) юридичних чи фізичних осіб.

Опосередковані методи ДРЕ – *непрямі* способи державного впливу на соціально-економічні процеси.

Органи місцевої (регіональної) влади – органи *місцевого* (регіонального) *самоврядування* та місцеві (регіональні) органи виконавчої влади-держадміністрації відповідного рівня.

Платіжний баланс – співвідношення між валютними надходженнями у країну та платежами держави за кордон, які вона здійснює протягом певного часу, тобто це-статистичний звіт про результати зовнішньоекономічної діяльності країни за певний період часу, зазвичай за рік. **Активний платіжний баланс** (активне сальдо платіжного балансу)-надходження у країну перевищують платежі країни за кордон, **пасивний платіжний баланс** (пасивне сальдо платіжного балансу) - наявний його дефіцит.

Податки – обов'язкові платежі, які стягуються у *державний бюджет* у визначених законодавством розмірах та встановлені строки. Є одним з основних інструментів, який виконуючи фіскальну (формує бюджетні надходження) та економічну функцію (стимулює або стримує еко-

номічний розвиток, посилює або зменшує нагромадження капіталу, розширює чи звужує платоспроможність населення), забезпечує ефективне *державне регулювання економіки*.

Податкова система – сукупність податків і податкових платежів, що сплачуються державі у встановленому законодавством країни порядку.

Політика "дешевих грошей" – *зниження облікової ставки*, що стимулює попит на кредити та поживлення господарської активності.

Політика "дорогих грошей" – *підвищення облікової ставки*, що спричиняє зниження попиту на кредити, отримання економічної діяльності.

Політика прискореної амортизації – різновид *амортизаційної політики*-зменшення строків служби основного капіталу, списання його вартості на ранніх стадіях експлуатації.

Поточний платіжний баланс (баланс поточних операцій) – *торговельний баланс* (експорт-імпорт товарів) і баланс послуг та некомерційних платежів.

Пошуковий прогноз – умовна пролонгація у майбутнє минулих і сучасних тенденцій розвитку об'єкта, абстрагуючись від умов, здатних змінити ці тенденції, з метою з'ясування розвитку подій у разі збереження існуючих тенденцій.

Правові методи ДРЕ – система законів та законодавчих актів, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання (визначають правовий простір).

Принципи ДРЕ – це принципи наукової обґрунтованості, погодження інтересів, цілеспрямованості, системності, комплексності, пріоритетності, адаптації, мінімальної достатності, ефективності.

Прогноз – науково обґрунтоване передбачення можливого розвитку об'єкта у майбутньому; альтернативних шляхів і строків досягнення бажаного стану.

Прожитковий мінімум:

Фізіологічний – вартість товарів і послуг, необхідних для задоволення лише основних фізіологічних потреб протягом відносно короткого періоду, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів;

соціальний (бюджет мінімального достатку) – вартість товарів і послуг, які суспільство визнає необхідними для збереження прийнятнього рівня життя. Крім мінімальних норм задоволення фізіологічних потреб, включає затрати на мінімальні соціальні та духовні потреби.

Промислова політика держави – підкріплені фінансово-економічними та організаційно-правовими заходами держави інвестиційно-структурні перетворення, спрямовані на розвиток реального сектору на сучасній технічній і технологічній основі, формуванні перспективних галузей і виробництв, *підвищення конкурентноздатності національної економіки*.

Проміжний продукт (у міжгалузевому балансі) – частина твореного продукту, яка не виходить із виробництва і не призначена для кінцевого споживання.

Протекціонізм – політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції.

Пряме управління інвестиціями – складова державного регулювання інвестиційної діяльності, здійснюється центральними та місцевими органами державної влади, включає: прогнозування, планування та програмування розвитку національної економіки, її окремих елементів; формування бюджету та передбачення в цьому обсягів державного фінансування; планування централізованих державних засобів; розміщення держконтрактів і контроль за їх виконанням; визначення умов реалізації інвестиційних проєктів, їх експертизу; проведення інвестиційної діяльності (дії щодо інвестування бюджетних, позабюджетних та інших коштів, призначених для цих цілей).

Прямі методи ДРЕ – методи, за допомогою яких держава безпосередньо втручається в економічні процеси (*держконтракт, держзамовлення, надання субсидій, дотацій, встановлення державних стандартів, регламентування діяльності суб'єктів економіки тощо*).

Регіональна політика держави – діяльність держави стосовне забезпечення збалансованого і комплексного розвитку окремих територій країни виходячи із загальнодержавних та місцевих інтересів, використання абсолютних і відносних переваг регіонів.

Регуляторна політика держави – див. *мікроекономічна політика держави*.

Ринковий механізм – спосіб (форма) організації і функціонування відносин між суб'єктами господарювання, що базується на принципах економічної свободи, вільної взаємодії попиту і пропозиції, вільного ціноутворення, конкуренції.

Середній клас – прошарок суспільства, що характеризується такими ознаками: особиста свобода; самостійна економічна діяльність; наявність власності; досить високий рівень доходів; володіння професією,

що передбачає отримання спеціальних знань; адекватні способи і *якість життя*; роль у суспільстві.

Синхронізація інвестиційних та інноваційних циклів – забезпечення впровадження результатів науково-технічного прогресу у виробництво (інноваційної діяльності) та збереження інвестицій, насамперед за допомогою *політики прискореної амортизації*.

Система органів державного управління – центральні органи та органи місцевої (регіональної) влади.

Система соціального захисту населення – встановлення допустимих параметрів життя (розмір *прожиткового фізіологічного і соціального мінімуму*, мінімальної пенсії, соціальної допомоги); захист населення від зростання цін і товарного дефіциту; вирішення проблеми безробіття і забезпечення ефективної зайнятості; перепідготовка кадрів; пенсійне забезпечення; утримання дитячих будинків, інтернатів, будинків для людей похилого віку тощо; соціальні трансферти (допомога з безробіття, одноразові чи щомісячні виплати на дітей, з материнства, з хвороби та інших причин, житлові субсидії тощо); соціальне обслуговування (надання соціальних послуг окремим категоріям громадян і т. ін.); надання необхідної медичної допомоги тощо.

Соціальна інфраструктура – система галузей народного господарства, діяльність яких спрямована на задоволення соціально-культурних, духовних та інтелектуальних потреб людини (охорона здоров'я, освіта, культура, мистецтво, спорт, житлово-комунальне та побутове обслуговування, громадське харчування тощо).

Стратегічне макроекономічне планування – вибір основних пріоритетів розвитку *національної економіки*, головну роль у реалізації яких відіграє держава і які набувають статусу цільових державних програм.

Структура економіки – співвідношення різних елементів *економічної системи*, що відбивають народногосподарські пропорції та стан суспільного поділу праці (галузева, відтворювальна, територіальна, соціальна, зовнішньоекономічна структура).

Структурна політика держави передбачає формування прогресивної та ефективної *структури національної економіки* шляхом врахування сучасних тенденцій світового науково-технічного та соціально-економічного розвитку і використання *конкурентних переваг країни*.

Суб'єкти ДРЕ – суб'єкти виконання (держава та її інституційні органи в особі законодавчих, виконавчих та судових органів різних рівнів)

та суб'єкти впливу на прийняття управлінських рішень (громадські та політичні об'єднання, засоби масової інформації, окремі особистості тощо).

Субвенція – форма грошової чи матеріальної допомоги, що надається державою в екстремальних ситуаціях (стихійне лихо, війна, економічні кризи тощо).

Субсидія – форма цільової фінансової або матеріальної допомоги держави окремим суб'єктам економіки (галузям, регіонам, фірмам, банкам, фізичним особам), наприклад житлові субсидії населенню.

Судові, правові органи управління – органи державної влади, що забезпечують реалізацію *економічної політики держави* відповідно до чинного законодавства і встановлених процесуальних правил, стежать за виконанням законів, розглядають конфліктні ситуації, претензії суб'єктів господарювання.

Теорія "економіки пропозиції неоліберальна економічна теорія, на відміну від *кейнсіанська*, пропагує необхідність стимулювання пропозиції і зростання ефективності виробництва на основі зниження витрат, скорочення прибуткових податків, стимулювання інноваційного підприємництва, скорочення соціальних витрат тощо.

Теорія раціональних очікувань – *неокласична теорія*, яка стверджує, що заходи держави щодо стабілізації економіки є неефективними, оскільки суб'єкти господарювання (підприємці, споживачі, наймані робітники), осмислюючи всю інформацію про об'єкти, які представляють для них грошовий інтерес, та розуміючи можливі наслідки *економічної політики держави*, ведуть себе раціонально-приймають оптимальні (найкращі для них) рішення, які максимізують їхній добробут.

Теорія суспільного вибору, досліджуючи взаємозв'язок політичних та економічних явищ, стверджує, що людина, яка зайняла державну посаду (парламентарій, президент, державний службовець тощо), не обов'язково керуватиметься інтересами суспільного добробуту. Використовуючи політичні інститути, вона намагатиметься реалізувати свої індивідуальні цілі.

Територіальна громада – низова економічно і фінансове самодостатня адміністративна територіальна одиниця.

Технопарк – акціонерна компанія, яка займається патентуванням, рекламою, лізингом, маркетинговими дослідженнями, надає консультації, здає в оренду приміщення для дослідницького виробництва тощо.

Технополіс – якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного розвитку території за рахунок реалізації потенціалу регіону.

Торговельний баланс відображає експорт та імпорт товарів.

Трипартизм – соціальне партнерство (див. *інститут соціального партнерства*), яке забезпечується взаємодією трьох суб'єктів: держави (в особі її органів чи уповноважених), роботодавців (їхніх спілок, асоціацій, гільдій) і робітників (в особі профспілок).

Університетсько-промислові дослідницькі центри (з участю держави) – структури, де об'єднуються фінансові кошти, матеріально-технічна база промисловості й кваліфіковані вузівські кадри, а держава бере на себе частину витрат, надає безплатні ліцензії на використання винаходів і відкриттів, *субсидії*, фінансує науково-технічні програми на конкурсній основі тощо.

Управління економікою – свідомий вплив держави на *об'єкти* і процеси з метою цілеспрямування господарської діяльності, узгодження дій суб'єктів *національної економіки* й отримання бажаних результатів. Включає *макроекономічний аналіз, прогнозування, планування та програмування* соціально-економічного розвитку країни, організацію, регламентацію, стимулювання та оперативне регулювання діяльності суб'єктів господарювання, контроль за дотриманням ними правил і норм економічної поведінки.

Фізіократи – економічна школа (засновник Ф. Кене), що вважала джерелом багатства працю у сільському господарстві, тому рекомендувала урядам своїх країн розвивати саме цю галузь.

Фіксовані ціни на товари і тарифи на послуги – встановлений державою певний рівень цін на певні товари і тарифів на послуги.

Фінансова політика держави – заходи держави щодо мобілізації фінансових ресурсів, їх розподілу та використання на базі фінансового законодавства для реалізації соціально-економічних цілей розвитку суспільства.

Фінансова система країни – *державний бюджет*; позабюджетні фонди (пенсійні, страхові, кредитні та інші фонди); фінанси підприємств; місцеві фінанси (бюджети областей, міські, районні, сільські тощо).

Фінансово-бюджетне регулювання – основний комплекс засобів державного регулювання *фінансової системи країни* і насамперед використання *державних фінансів*.

Фіскальна політика – діяльність держави щодо формування та регулювання *державного бюджету (бюджетно-податкова політика)*, а також мобілізації коштів у державну казну з інших джерел.

Формалізовані методи прогнозування – розробка *прогнозу* шляхом використання математичних формул та *економіко-математичних моделей*.

Фритредерство – політика вільної торгівлі стосовно лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення вільного доступу на національний ринок товарів, капіталів, робочої сили тощо.

Центральний банк країни – банк, який очолює *банківську, кредитну та грошову системи країни*, має монопольне право грошової емісії, здійснює *кредитно-грошову політику* в інтересах національної економіки, регулює діяльність комерційних банків.

Центральні органи державного управління економікою України – вищий законодавчий орган (Верховна Рада); вищий виконавчий орган (Кабінет Міністрів), який підпорядковується Главі держави – Президенту; вищий судовий орган (Конституційний суд), а також їхні структурні підрозділи (насамперед центральні органи виконавчої влади-міністерства, державні комітети, органи зі спеціальним статусом тощо).

Цілі ДРЕ – раціональне використання ресурсів, забезпечення макроекономічної ефективності, стабільності, конкурентноздатності національної економіки, реалізація соціальних цілей розвитку суспільства.

Цінове регулювання – вплив держави на ринкове ціноутворення та ціни за допомогою законодавчих, адміністративних чи судових заходів з метою здійснення кон'юнктурної та *структурної політики*, приборкання інфляції, стимулювання виробництва, його модернізації, посилення конкурентноздатності національної економіки, пом'якшення соціальної напруги тощо.

Якість життя – див. *індекс якості життя*.

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Тематичний план дисципліни	3
Тема 1. Державне регулювання як функція держави (2год)	4
Тема 2. Методологічні засади державного регулювання економіки (2 год)	5
Тема 3. Стратегія соціально-економічного розвитку країни (2 год)	6
Тема 4. Державне програмування (2 год)	6
Тема 5. Планування соціально-економічного розвитку країни ..	7
Тема 6. Фінансово-бюджетне та грошово-кредитне регулювання економіки (2 год)	8
Тема 7. Державне регулювання підприємництва (2 год)	8
Тема 8. Науково-технічна та інноваційна політика держави	9
Тема 9. Державне регулювання розвитку регіонів	9
2. Методичні вказівки	10
3. Рекомендована література	12
4. Питання до іспиту з дисципліни "Державне регулювання економіки"	15
5. Глосарій	17

Навчальне видання

ФІЛОНОВ Леонід Васильович

**Методичні вказівки щодо вивчення курсу
"ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ"**

(українською мовою)

Комп'ютерна верстка *Є.С. Сергєєв*
Коректор *М.О. Паненко*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2506 від 25.05.2006 р.

Підписано до друку 05.03.09. Папір офсетний. Формат 60×84/16. Друк офсетний.
Гарнітура "Таймс". Ум. друк. арк. 2,2. Обл.-вид. арк. 2,4.
Тираж 100 прим. Вид. № 42. Зам. № 147. Ціна договірна

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5

